

Дејан Д. Антић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за историју

<https://orcid.org/0000-0003-3428-7161>

ПРВИ БАЛКАНСКИ РАТ У МЕМОАРСКИМ ЗАПИСИМА ДР ИВАНА СУББОТИЋА – ИСТОРИОГРАФСКИ ПРИСТУП

У раду су представљени необјављени мемоарски записи српског и југословенског дипломате Ивана Субботића похрањени у Архиву Српске академије наука и уметности, а тичу се његовог извештавања о Првом балканском рату. До сада непозната сећања портретишу прве утиске са попршта Кумановске битке, заузимање Скопља и улазак српских званичника у град, као и опште одушевљење тадашње српске јавности, а нарочито млађег нараштаја за ослобођење поробљених крајева српског етничког простора од османске вишевековне владавине. Вредност рукописа која превасходно почива на његовој досадашњој скрајнутости, изискује да буде пренет у целости. Посебан осврт у раду посвећен је самој личности аутора текста, будући да је као припадник развлашћене политичке елите југословенске краљевине и противник комунистичког режима успостављеног након Другог светског рата, остао да живи као изгнаник у Сједињеним Америчким Државама. Извођењем писца из анонимности тежи се контекстуализацији наратива и доприносу на сазнајном нивоу.

Кључне речи: Др Иван Субботић, Дипломатија, Први балкански рат, мемоари, Краљевина Србија, Скопље

Увод

Немерљиви значај мемоаристике као историјског извора почива на томе што расветљава феномене веома често неухватљиве за догађајну историју, уколико се зарад реконструкције слике прохујалих времена служимо искључиво примарним историјским изворима службеног карактера какве подразумева архивска грађа (Petranović 1994: 187). Из тог разлога мемоарске записе третирамо свакако као вредне историјске изворе (Kleut 2008: 24).

У том контексту можемо тумачити и до сада необјављене мемоарске записе српског и југословенског дипломате Ивана Субботића везане за његово извештавање о Првом балканском рату. Успомене др Ивана Субботића представљају сажете, али живописне белешке о славној епохи ослободилачких ратова Краљевине Србије које би се благодарећи свом обиму могле окатегорисати више као цртице или фрагменти сећања. Значај сведеног излагања творца рукописа пре свега је у домену драгоценог прилога за истраживање тематике Првог балканског рата, о којој је заиста

¹ dejan.antic@filfak.ni.ac.rs

написано и објављено прегршт сећања савременика. Но, такви историјски извори, ипак се разликују по значају и квалитету у погледу вредности за историјску науку (Antić 2017: 105). Субботић није припадао миљеу официрског кора који је чинио језгро победоносне армије, а који је за собом оставио исцрпна сећања оперативног значаја (Đukić 2014: 89 – 120). Међутим, није био ни типични регрут попут већине коју је изнедрила тада аграрна Србија. Образован и углађен, потицао је из градске средине, односно био изданак младе грађанске класе. Стога вредност његовог рукописа почива на чињеници да пружа изнијансирани приступ, између две умногоме издиференциране перспективе. Тако реткој врсти извора, примера ради, припадају и неупоредиво садржајнији мемоари Станислава Кракова (Krakov 2004: 30 – 40). А када је у питању Субботићев спис, на природу мемоарског излагања, упозорава нас поред методологије и сам аутор, подсећајући да накнадном памћењу не смемо поклонити безрезервно поверење:

„Признајем да се, пишући ове редове, налазим у изузетном положају. После шездесет година враћам се у те славне дане да оживим једну велику слику историјске прошлости. Ја се осећам као неко коме је неки мађионичар уступио свој волшебни штапић, који ће га преbacити пола stoleћа уназад да поново види и доживи оно што је некада видео и доживео. И, збиља, док ово пишем моја сећања постају толико жива и јака да ми се чини да гледам Кумановско поље, оивичено брежуљцима Старог и Младог Негоричана, каквог сам га гледао, али не у току битке, јер ја у њој нисам учествовао, већ одмах после њеног заршетка, т. ј. онда када је специјални воз Врховне команде довео војводу Радомира Путника и његов штаб да прегледају бојиште.“ (SUBBOTIĆ, Ivan. *Drage i Uzbudljive Uspomene iz 1912 godine*. Njujork: Arhiv SANU u Beogradu, sign. 14.576I-99/1 – 2, 1972)

Тренутак настанка рукописа можемо условно датирати. Судећи према приложеном фрагменту, настао је шездесет година након проживљених догађаја. Очигледно списатељски надарен, др Иван Субботић својим допадљивим стилем концизно мемоарско штиво чини пријемчивим и читаоцима потпуно непознатим са његовим централним историјским мотивом. У сврху прегледности записе смо одлучили рашчланити и анализирати парцијално. Одломке ћемо наводити у непрекинутом низу, онако како их је аутор бележио, за изузетком већ цитираног дела потребног за образлагање усвојеног методолошког модела.

Биографија др Ивана Субботића

Иван Субботић рођен је 19. октобра 1893. године у Београду. Био је син истакнутог хирурга, професора др Војислава Субботића, а унук др Јована Субботића, књижевника и политичког делатника из српске Војводине. Основношколско образовање стекао је у родном граду, где је и матурирао као ђак престижне Друге београдске гимназије, 1911. године. Балканске ратове провео је на фронту, као добровољац (од 20. септембра 1912. до 15. августа 1913). Избијање Првог светског рата затиче га на одслужењу војног рока. У дејствима српске војске учествује на тлу Краљевине Србије и солунског фронта као ђак и подофицир, закључно са 1. децембром 1918. године. Након рата бива произведен за резервног коњичког поручника. Универзитетско образовање стиче на Правном факултету у Лозани у току

1919/1920. године. Течно је говорио и писао француски и немачки језик, на енглеском је могао водити конверзацију, док је италијански и руски језик само разумео. На службу у министарство иностраних послова ступа 16. јула 1920. године са почетничким звањем писара, мада је незауостављиво напредовао. Као припаднику Одељења за извршавање међународних уговора, први задатак му је било старање о примени уговора о миру. Четрнаестог септембра наредне године бива унапређен за секретара треће класе посланства у Лондону. Указом од 12. марта 1922. године премештен је као секретар треће класе у министарство иностраних послова. До 20. јула 1923. године добија унапређење и постаје секретар друге класе. Од 3. априла 1926. године налази се на дужности секретара југословенског посланства у Лондону. Упоредо са дипломатском службом, наставља студије на матичном факултету у Лозани. Своју докторску тезу „Утицај распада Аустро-Угарске на држављанство њених грађана“ брани 1926. године. Додатно се усавршава у Швајцарској, посвећујући се изучавању социјалних и политичких наука. Поступно се успињао на хијерархијској лествици министарства иностраних послова, заступајући притом државу у разним међународним парницама, комисијама и конференцијама (Дунавској комисији, Хашкој конференцији за кодификацију међународног права и конференцији за међународно приватно право). Учествовао је у формирању Балканског пакта и оснивању југословенске бесцаринске трговинске зоне у Солуну, а у један мах, поверена му је и деликатна политичка мисија у Албанији. Био је носилац више страних и домаћих одликовања: ордена Легије части IV степена, шведског ордена Ваза – Командерски крст II реда, албанског ордена Скендербега II реда, затим ордена Св. Саве III реда и Св. Саве I степена. Из централе министарства одлази 23. јула 1935. године када бива постављен за саветника делегације при Друштву народа у Женеви. Крајем наредне године одређен је за сталног делегата при Друштву народа, а 28. марта 1928. премештен за посланика југословенске краљевине у Анкари, иако се на том месту није дуго задржао. Намештење за посланика у Лондону, 20. маја 1939. године, представљало је заправо круну његове дипломатске каријере, ако је посматрамо у контексту наступајућег Другог светског рата.² Субботићева позиција као заступника интереса Краљевине Југославије, услед трагичног пораза њене војске у Априлском рату и распарчавања државне територије од стране снага земаља сила Осовине, морала је бити изванредно компликована (Ђурећ 1983: 16 – 25). Међутим, евакуација монарха и владе на простор државне територије Велике Британије јуна 1941. године, није поједноставила задатак др Субботића, напротив – брутално га је суочила са последицама минулих догађаја (Павловић 1981: 97 – 105). Указом од 4. августа 1941. године, разрешен је дужности посланика у Лондону, а већ 12. августа 1941. године постављен за делегата краљевске владе при америчком Црвеном крсту.³

Др Иван Субботић био је у браку са др Анком Гођевац. Анка је по струци такође била правник, а потицала је из угледне, имућне грађанске породице. Рођена је 1890. године у Књажевцу. Њен први брак окончава се разводом 1921. године, од

² Архив Југославије, фонд 334, Министарство иностраних послова Краљевине Југославије – Персонални одсек Управног одељења, фасцикла 195, архивска јединица 518, Службени лист др Ивана Субботића.

³ Исто.

тог момента Анка одлучује да се посвети личном усавршавању. Испит зрелости полаже у Првој женској гимназији у Београду 1922. године. Студије права похађала је на Правном факултету Универзитета у Београду у периоду од 1923. до 1927. године. Докторат из области права стиче јануара 1932. године, као друга жена доктор наука на београдском универзитету. Закратко је била ангажована у дипломатској служби. На измаку 1938. године удаје се за Ивана Субботића у југословенском поштомству у Паризу, проводећи са њим турбулентне године Другог светског рата. На положају делегата при америчком Црвеном крсту, Иван Субботић остаје до 6. септембра 1944. године, када предаје дужност. Након завршетка Другог светског рата, брачни пар се трајно настањује у Њујорку. Иван Субботић уписује правни факултет на Колумбија Универзитету, а 1948. године добија научно звање доктора права (*Juris Doctor*). Од 1951. године био је запослен као професор међународног и упоредног права на њујоршком правном факултету, а наредне године Иван и Анка постају амерички држављани. Др Иван Субботић преминуо је 1973. године у Њујорку (Ђајић 2021: 16 – 26). Супруга га је надживела за деценију, упокојила се 1983. године, оставши упамћена у српској националној емиграцији не само као даровити публициста и путописац, него и као жена до крајњих граница посвећена добробити свога народа (Јефремовић 1983: 130). Напоследку, личност мемоаристе можемо додатно упознати кроз ретроактивни осврт на куриозитет какав представља неубичајена транскрипција његовог презимена, на чију исправност је био изразито осетљив (Срњански 1983: 38). Начин на који је писао своје презиме, јесте у ствари сведочење о покушају увођења аристократског маниризма као елемента самопоштовања у новом окружењу. Наиме, требало је послужити као доказ племенитог порекла новодошлих пречанских Срба у средини без феудалних традиција.

Успомене из 1912. године

У јесен 1912. године Краљевине Србија, Црна Гора, Бугарска и Грчка као чланице Балканског савеза објавиле су рат Турској. Био је то рат за ослобођење хришћанског становништва Балкана које је свитање XX века дочекало под османским ропством, и оружани сукоб из којег су чланице Балканског савеза изашле са озбиљним територијалним проширењем. (Антић 2014: 31). За Србе то је био рат за ослобођење исконских српских земаља, средишта средњовековне српске државности и изворишта националне традиције и духовности. Управо из тих разлога је јавно мњење у Србији с јесени 1912. године објаву рата Турској дочекало са одобравањем истичући на сваком кораку спремност на борбу зарад реинтеграције славног Косова Поља и читаве Старе Србије у државно-правно окриље Краљевине Србије. У том вртлогу Првог балканског рата нашао се и добровољац Иван Субботић. Уводни редови његовог сведочења о збивањима из октобра 1912. године тичу се општег одушевљења становништва Краљевине Србије дуго ишчекиваним ратом са Османским царством. Уз то, преносе усхићење самог аутора и читавог слоја млађе интелигенције дирљивим речима:

„Рат против Турске 1912 године, покренуо је сав српски народ. Свако је хтео да свети Косово. Поред војних обвезника у бој је полетела и сва ондашња омладина, још непунлетна за војну службу. Тој омладини припадао сам и ја. Онда је то за

мене била врхунска дужност, као за сваког србина тог времена, док данас предста-вља велики догађај у мом дугом животу. Кад кажем ‘велики догађај’, ја то не кажем да бих употребио лепу фразу, већ што, збиља, тако мислим и осећам. ‘Велики до-гађаји’ у животу једног човека су од две врсте: они који су одлучујући за правац и ток његовог живота и они у којима човек преживљује присне и дубоке радости, жалости, одушевљења, туге или драга и узбудљива сећања. То је овде мој случај.“ (SUBBOTIĆ, Ivan. *Drage i Uzbudljive Uspomene iz 1912 godine*. Njujork: Arhiv SANU u Beogradu, sign. 14.576I-99/1, 1972)

Прва велика битка вођена између српске и турске војске 1912. године оди-грала се надомак Куманова 23. и 24. октобра. Након почетних изненађења и поте-шкоћа јединице Прве српске армије успеле су да разбију турску Вардарску војску под командом Зеки-паше и натерају османске снаге у неорганизовано повлачење ка Скопљу, Прилепу и Битољу. (Екмечић 1989: 653.) Своје приспеће и прве утиске при ступању на поприште битке, непосредно након блиставе победе извојеване на кумановском пољу, Иван Субботић је овековечио на следећи начин:

„Свуда су се још видели трагови љуте битке, низови дубоких непријатељских-тур-ских-одбранбених ровова и импровизовани плитки заклони наступајуће српске војске. Зјапили су и кратери и рупчаге по ливадама и пољима од експлозија граната српске и турске артилерије. Још су лежали разбацани по бојишту разни предмети српске и турске војске, заостали од погинулих и рањених српских и турских бора-ца, као шајкаче, фесови, тесаци, војничке торбе, крвљу упрскани завоји и т. д. По ћувицима и иза шумарака указивали су се ископани кратки и дубоки артилеријски шанчеви у којима су били укопани топови за време битке. На једном ћувику према Старом Нагоричану видео се шанац у коме је, у току борбе, била смештена батери-ја капетана Александра Димитријевића, која се прославила и остала чувена, јер је својим тачним дејством сломила чело главног турског противнапада. Млади капе-тан Димитријевић постао је, доцније, маршал Двора код Блаженопочившег краља Александра I. Умро је у Њујорку 1963 године.“ (SUBBOTIĆ, Ivan. *Drage i Uzbudljive Uspomene iz 1912 godine*. Njujork: Arhiv SANU u Beogradu, sign. 14.576I-99/2, 1972)

Надахнутост присутна у делу рукописа у коме се писац надовезао на поме-нути долазак специјалног воза Врховне команде зарад инспекције бојишта, одаје опчињеност држањем тадашњег војног врха.

„Вратимо се специјалном возу Врховне команде који је довео војводу Путника и његов штаб. Воз се зауставио на самој окуци где пруга од Врања скреће за Ско-пље. На крају тог воза био је прикачен и вагон с ратним дописницима страних листова (светске штампе) акредитованих при нашој Врховној команди. Кад се воз зауставио, из његових предњих вагона искочили су официри из Штаба наше Вр-ховне команде. Из последњег вагона покуљали су страни ратни дописници. Само из средњег вагона, најважнијег, нико није излазио. После краћег времена врата су се и на њему отворила. Лагано, преко стрмих вагонских степеница, силазио је један остарији омањи човек, огнут војним шињелом. На глави му је српска официрска капа опшивена танким златним ободом а спреда кокарда српске тробојке. Покрети су му мирни, врло сталожени. Говор тих али и одсечан. Поглед дубок. Цела поја-ва даје утисак човека велике прибраности. То је војвода Путник, начелник Штаба Врховне команде, главни творац ратног плана Србије. Док силази низ степенице

вагона, његов поглед хитро лети преко пространог Кумановског бојишта, и даље тамо ка југу, где судбина и његови ратни планови припремају следећа бојишта овог ослободилачког рата.“ (SUBBOTIĆ, Ivan. *Drage i Uzbudljive Uspomene iz 1912 godine*. Njujork: Arhiv SANU u Beogradu, sign. 14.576I-99/3, 1972)

Колику је улогу за извештавање имала ерудиција младог Субботића, јасно предочава податак да га је као тек свршеног матуранта сместила међу стране новинаре; зато његови записи имају двоструку вредност, јер је као очевидац, описивао не само српско заузимање Скопља, него и начелно понашање представника стране штампе током трајања рата.

„Због знања страних језика, ја сам био додељен као преводилац страним дописницима. С њима сам стигао до Битоља. Били су задивљени храброшћу и држањем српске војске. Него да оживим слику о паду нашег царског Скопља. Пораз који је I српска армија нанела на Куманову главној турској армији на овом фронту био је тако велики да се турска војска, у бекству, није могла прибрати и зауставити пред самим Скопљем. Истина, ово јој је било утолико теже што су јединице III српске армије, под командом генерала Боже Јанковића, напредовале Ибарском долином ка Косову, док је успешно напредовање јуначке црногорске војске у Санџаку и Метохији угрозило лево крило турске главнине и тиме пукове братске војске допринеле великом стратегијском резултату Кумановске битке. Гонећи разбијену турску војску и чистећи терен пред собом јединице I српске армије ушле су у Скопље из кога је непријатељ, дајући слаб отпор, бежао. Скопље, главни град Јужне Србије и Македоније, престоница цара Душана Силног, било је ослобођено.“ (SUBBOTIĆ, Ivan. *Drage i Uzbudljive Uspomene iz 1912 godine*. Njujork: Arhiv SANU u Beogradu, sign. 14.576I-99/3 – 4, 1972)

У сегменту описа тоталне дезорганизације и расула турске војске приликом пада Скопља, Субботићеве белешке истоветне су онима које су водили војници од заната (Ilić 1995: 60). Два призора која су остала неиздрисиво урезана у памћењу мемоаристе, јесу улазак 7. пешадијског пука Дунавске дивизије и старог суверена, Петра I Карађорђевића у град. За нас су важни првенствено јер приказују полет омладине и жртву коју је била спремна да поднесе за остварење вековних националних идеала, као и зарад тога што пружају увид у сентиментални дочек српских званичника, осликавајући духовну и моралну димензију преживљених напора.

„Из тих дана остала су ми у памети нарочито два момента. У свом сећању ја их и данас јасно видим. Први моменат је свечани улазак 7 – ог пешадијског пука Дунавске дивизије у Скопље а други је улазак краља Петра I у ослобођено Скопље. Прва слика: 7 – ми пук I позива, елитни пук београдских младића, који се неустрашиво држао у борби, и чији операцијски правац није пролазио кроз само Скопље, молио је да свечано уђе у стару Душанову престоницу. Командант I армије престолонаследник Александар и Начелник Штаба Врховне команде војвода Путник усвојили су ту молбу под условом да пук формално пројури кроз Скопље, без и најмањег задржавања. Кад је пук наишао на мост цара Душана, војна музика засвирала је марш Ивана Зајца и пук је парадним кораком прешао преко овог историјског моста, који и данас постоји. Друга слика: долазак краља Петра I у царски град. Дочекали су га ондашњи представници цивилне, војне и духовне власти. Пред Краља је изнет со и хлеб а потом одслужено је благодарење у цркви св. Спаса (и она данас постоји).

Уз краља Петра I налазио се и председник српске владе Никола Пашић, наш мудри и далековидни државник у војној униформи и у чину каплара.“ (SUBBOTIĆ, Ivan. *Drage i Uzbudljive Uspomene iz 1912 godine*. Njujork: Arhiv SANU u Beogradu, sign. 14.576I-99/4, 1972)

Најзад, Субботић своја сећања нагло прекида сведеном констатацијом:

„Последњи отпор Турци су дали у битолској бици, која је трајала три дана, после чега су се дали у бекство преко Албаније. Заједно са страним новинарима и ја сам присуствовао том завршном успеху српске војске на том делу фронта, на коме је стварно решен рат против Турака.“ (SUBBOTIĆ, Ivan. *Drage i Uzbudljive Uspomene iz 1912 godine*. Njujork: Arhiv SANU u Beogradu, sign. 14.576I-99/4, 1972)

Закључак

Иако сажети и непретенциозни, мемоарски записи др Ивана Субботића сачињени од делимичних описа неколико кључних разделница Првог балканског рата, ипак представљају драгоцену књижевну завештање о славној епохи ослободилачких ратова Краљевине Србије. Писани са замашне временске дистанце без скривене агенде, пред саму смрт аутора, вероватно да нису ни могли бити опширнији. Али упркос томе, важност њихове научне обраде одликује се суштински двема компонентама. Првом, простом, да су до сада остали готово непознати научној и читалачкој јавности и другом, сложеном, чини се неупоредиво битнијом, која треба да изложи у каквим условима су стасавале генерације младих интелектуалаца. Искушења кроз која су пролазили, бескомпромисно заступајући националне интересе, припремала су их за улоге државотвораца. Поколења припремана да преузму кормило нове, југословенске државе, имала су импозантан ратнички и интелектуални резиме, као што се то види на примеру др Ивана Субботића. Пласирајући се на најодговорније позиције у дипломатији, наставио је да служи свом народу, све док групација којој је припадао, није била развлашћена након комунистичког преузимања власти у Југославији на крају Другог светског рата. Оставши веран националним идеалима, Субботић је изнова поделио судбину страдалног народа, одредивши се да живот настави као политички емигрант у Сједињеним Америчким Државама, где је преминуо као истакнути члан српске заједнице.

Цитирана литература

- АНТИЋ 2014: Антић, Дејан. Балкански ратови 1912/1913. године кроз призму српско-бугарских односа. У: *Темајски зборник радова: Историографија и савремено друштво*, Ниш: Филозофски факултет, 20–34.
- ANTIĆ 2017: Antić, Čedomir. *Uvod u istorijske studije*, Beograd: Zavod za udžbenike. [orig.] Антић, Чедомир. *Увод у историјске студије*, Београд: Завод за уџбенике.
- CRNJANSKI 1983: Crnjanski, Miloš. *Embahade*, knjiga IV, Beograd: Nolit.
- ĐAJIĆ 2021: Đajić, Sanja. Hommage Anki Gođevac Subbotić: međunarodnoj pravnici, književnici, feministkinji i prvoj ženi doktoru prava na beogradskom Univerzitetu. У: *Srpski godišnjak za međunarodno pravo*, 15 – 42.
- ĐUKIĆ 2014: Đukić, Svetomir. *Memoari*, knjiga 1, Beograd: Medija centar „Odbrana“. [orig.] Ђукић, Светомир. *Мемоари*, књига 1, Београд: Медија центар „Одбрана“.

- ĐURETIĆ 1983: Đuretić, Veselin. *Vlada na bespuću: Internacionlaizacija jugoslovenskih protivrječnosti 1941 – 1944*, Beograd: Narodna knjiga.
- ЕКМЕЧИЋ 1989: Екмечић, Милорад. *Стварање Југославије 1790-1918*, том 2, Београд: Просвета.
- ILIĆ 1995: Ilić, Bogoljub. *Memoari armijskog generala 1898/1942*, priredio Mile Bjelajac, Beograd: Srpska književna zadruga. [orig.] Илић, Богољуб. *Мемоари армијског генерала*, приредио Миле Бјелајац, Београд: Српска књижевна задруга.
- JEFREMOVIĆ 1983: Jefremović, Spasoje. U spomen dr Anke Subbotić. U: *Glasnik Srpskog istorijsko-kulturnog društva „Njegoš“*, sveska pedeset prva – decembar 1983, 130. [orig.] Јефремовић, Спасоје. У спомен др Анке Субботић. У: *Гласник Српског историјско-културног друштва „Његош“*, свеска педесет прва – децембар 1983, 130.
- KLEUT 2008: Kleut, Marija. *Naučno delo od istraživanja do štampe: tehnika naučnoistraživačkog rada*. Novi Sad: Akademska knjiga. [orig.] Клеут, Марија. *Научно дело од истраживања до штампе: техника научноистраживачког рада*. Нови Сад: Академска књига.
- KRAKOV 2004: Krakov, Stanislav. *Život čoveka na Balkanu*. Beograd: Naš dom. [orig.] Краков, Станислав. Београд: Наш дом.
- PAVLOVIĆ 1981: Pavlović, Kosta St. Jugoslovensko – britanski odnosi 1941 – 1945: prvi koraci kralja i vlade po dolasku na Srednji istok. U: *Glasnik Srpskog istorijsko-kulturnog društva „Njegoš“*, sveska četrdeset šesta – juni 1981, 91 – 106. [orig.] Павловић, Коста Ст. Југословенско – британски односи 1941 – 1945: први кораци краља и владе по доласку на Средњи исток. У: *Гласник Српског историјско-културног друштва „Његош“*, свеска четрдесет шеста – јуни 1981, 91 – 106.
- PETRANOVIĆ 1994: Petranović, Branko. *Istoričar i savremena epoha*. Beograd: Novinsko-izdavačka ustanova „Vojska“. [orig.] Петрановић, Бранко. *Историјар и савремена епоха*. Београд: Новинско-издавачка установа „Војска“.

Извори

- SUBBOTIĆ, Ivan. *Drage i Uzbudljive Uspomene iz 1912 godine*. Njujork: Arhiv SANU u Beogradu, sign. 14.576I-99, 1972. [orig.] Субботић, Иван. *Драге и Узбудљиве Успомене из 1912 године*. Њујорк: Архив САНУ у Београду, сигн. 14.576I-99, 1972.
- Arhiv Jugoslavije, fond 334, Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije – Personalni odsek Upravnog odeljenja, fascikla 195, jedinica opisa 518. Službeni list dr Ivana Subbotića. [orig.] Архив Југославије, фонд 334, Министарство иностраних послова Краљевине Југославије – Персонални одсек Управног одељења, фасцикла 195, јединица описа 518. Службени лист др Ивана Субботића.

Dejan D. Antić

THE FIRST BALKAN WAR IN THE MEMOIRS OF DR IVAN SUBBOTIĆ - VIEW OF HISTORIOGRAPHY

Summary

The article aims to present the hitherto unpublished memoirs of the Serbian and Yugoslav diplomat Ivan Subbotić related to his reporting on the First Balkan War, stored in the Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts. Until now, unknown memories portray the first impressions from the scene of the Kumanovo battle, the capture of Skopje and the entry of Serbian officials into the city, as well as the general enthusiasm of the Serbian public at the time, and especially of the younger generation, for the liberation of the enslaved parts of the Serbian ethnic

area from centuries of Ottoman rule. The value of the manuscript, which primarily rests on its previous marginality, requires that it be transmitted in its entirety. A special review in the paper is devoted to the personality of the author of the text, since as a member of the dispossessed political elite the Yugoslav kingdom and an opponent of the communist regime established after the Second World War, he remained living as an exile in the United States of America. By bringing the writer out of anonymity, the aim is to contextualize the narrative and contribute on a cognitive level.

Keywords: Dr Ivan Subbotić, Diplomacy, The First Balkan War, Memoirs, Kingdom of Serbia, Skopje